

Del segle XX a l'actualitat

CORRENTS EUROPEUS

Els corrents europeus que van influir en el Modernisme són:

- **Simbolisme:** Presenta imatges oposades a la realitat visible o científica per tal de demostrar que existeix una realitat amagada que és possible d'intuir per mitjà dels signes i símbols. (*Mallarmé*).
- **Decadentisme:** Aquest corrent creu que la civilització ha arribat a la seva fi i s'inicia un període decadent. Comporta sentiments de cansament i afecció a la mort; se centra en les cultures exòtiques i antigues. Vol transformar la realitat en un món de bellesa ideal. (*Baudelaire, Rimbaud*).
- **Preraphaelisme:** Es caracteritza per un fort medievalisme literari i marcada inspiració cristiana. Tendeix al detallisme minuciós i a l'aproximació a la natura, posats al servei de l'idealisme. (*Rossetti, Morris*).
- **Parnassianisme:** Busca el control de la creació artística per tal que l'obra d'art assoleixi la bellesa absoluta. Refusa el sentimentalisme romàntic i mostra predilecció pels termes clàssics, pel formalisme i per l'ús del sonet. (*Leconte de Lisle*).
- **Vitalisme:** Es caracteritza per l'afirmació del paper central que té en el món la vida individual humana. N'és el representant més destacat *Friedrich Nietzsche*, creador del concepte de «superhome», un individu marcat per la voluntat de lluita i de superació.

Durant la primera meitat de segle tenen lloc tres moviments culturals a Catalunya: el Modernisme, el Noucentisme i les Avantguardes, que influeixen sobre diferents aspectes de la cultura. Cap a la meitat del segle XX fins als nostres dies, la literatura evoluciona i sorgeixen diverses tendències literàries que afecten tots els gèneres i que hem classificat en literatura fins als anys quaranta, literatura de postguerra i literatura contemporània.

El Modernisme

Context històric, cultural i lingüístic

Les acaballes del segle XIX i els inicis del XX vénen marcats per la segona revolució industrial, l'imperialisme colonial i la Primera Guerra Mundial. **Espanya**, alhora que perdia les darreres colònies d'ultramar (Cuba, Puerto Rico i les Filipines), iniciava un seguit d'operacions militars al Marroc per tal de consolidar les possessions nord-africanes. A **Catalunya** es produeix un enfortiment social i polític del catalanisme afavorit per la crisi colonial espanyola de 1898, la fundació de la Lliga Regionalista el 1901 i la Setmana Tràgica de 1909.

Els antecedents de la normativització de la llengua

Cap al 1890, des de la revista modernista *L'Avenç* es van fer les primeres propostes rigoroses de normativització (referides fonamentalment a l'ortografia). No va ser fins a l'any 1906, però, que es va fer un pas en ferm amb la celebració del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana convocat per Antoni M. Alcover. Entre els participants cal destacar la presència de Joan Maragall, Joaquim Ruyra, Ramón Menéndez Pidal i, sobretot, **Pompeu Fabra**, que va llegir la comunicació «Qüestions d'ortografia catalana». El Congrés va proclamar la condició de llengua del català. Finalment, l'any 1907, amb la creació de l'Institut d'Estudis Catalans per part de la Diputació de Barcelona, la cultura catalana va aconseguir el suport de les institucions.

Trets generals del Modernisme

És el moviment que es produeix a Catalunya aproximadament entre els anys 1892 i 1911 i que es proposa de **modernitzar** la societat catalana per mitjà de l'**acció cultural** dels intel·lectuals i artistes. Té com a objectiu transformar la cultura catalana de regional i endarrerida a nacional i moderna. Aquest objectiu exigia:

- **El trencament** amb la cultura oficial espanyola i amb la catalana de la Renaixença. Els modernistes consideren que les bases d'una cultura moderna i nacional no es poden construir sobre els criteris regionalistes i centrats en el passat.
- **L'obertura a Europa.** Incorporen a la cultura catalana tot allò que a Europa s'identifica amb la modernitat: els corrents del pensament, artístics i literaris, que reaccionen contra el materialisme de la societat industrial, contra el positivisme (corrent filosòfic segons el qual cal renunciar a la metafísica i limitar-se al coneixement que proporcionen les ciències positives), i que recuperen la tradició individualista.

Les característiques que defineixen l'**artista modernista** són:

- **Modernitat.** El tret essencial de l'artista modernista és la voluntat de transformar la cultura catalana, de caràcter regionalista, conservadora i poc autònoma, en una cultura nacional, estèticament al mateix nivell que les seves germanes europees.
- **Individualisme i messianisme.** L'artista modernista se sent portador d'uns valors superiors als de la resta de la societat; té més sensibilitat i per això es veu a si mateix com un guia capdavanter de la renovació ideològica i moral.
- **Enfrontament amb la societat.** L'artista topa amb el rebuig de la societat, que no valora l'art i es regeix per valors materials.
- **Professionalització.** Per als modernistes, ser artista és una professió digna i respectable. Per això lluiten per assolir la professionalització i el reconeixement social de la seva feina.

Els principals **temes** tractats per aquest moviment són:

- **Conflicte artista-societat.** L'artista modernista s'enfronta a la societat burgesa catalana, que al començament rebutja les seves propostes de renovació i de modernitat.
- **Nacionalisme.** El Modernisme continua potenciant el catalanisme, encara que li atorga un caràcter progressista i de regeneració. Tanmateix, la literatura modernista insisteix en els mites i llegendes populars com a reflex de l'esperit català.
- **Natura i paisatge.** Els modernistes projecten en la natura i en el paisatge el seu estat d'ànim; també lloen l'harmonia del cosmos.
- **Actitud vitalista.** L'inconformisme, la força de l'instint i la voluntat de lluita de l'individu es manifesten sobretot en la poesia de Joan Maragall, molt influït per les idees de Nietzsche.

El Noucentisme

Context històric, cultural i lingüístic

La Primera Guerra Mundial (1914-1918) es va acabar amb la victòria del bloc aliat (la Gran Bretanya, França i la Rússia tsarista) i la signatura del **Tractat de Versalles** (1919), que imposava als vençuts obligacions econòmiques i cessions territorials molt severes. A partir dels anys vint, el descontentament d'alguns països arran d'aquest tractat, la crisi econòmica i l'afirmació nacional van afavorir la implantació de **règims autoritaris**. Els més significatius foren el feixisme italià i el nazisme alemany.

De la Mancomunitat a la Generalitat de Catalunya

L'any 1914 es crea la **Mancomunitat de Catalunya**, resultat de la unió de les quatre diputacions catalanes. La Mancomunitat, governada per la **Lliga**, va dur a terme una obra molt important de modernització del país en el camp de les obres públiques, l'ensenyament i la cultura: va fundar la Biblioteca de Catalunya, va impulsar l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) i va crear una xarxa de biblioteques i museus.

Cal dir que el Noucentisme es va desenvolupar sota la protecció de la Mancomunitat, que fou suprimida el 1925 per la Dictadura de Primo de Rivera.

■ Pavelló del Park Güell (Barcelona). El vessant arquitectònic del Modernisme, amb les obres d'Antoni Gaudí al capdavant, s'ha convertit en un dels aspectes més coneguts d'aquest moviment.

■ Enric Prat de la Riba fou el president de la Mancomunitat de Catalunya de 1914 a 1917, any en què va morir. El va succeir Josep Puig i Cadafalch.

■ Pompeu Fabra (1868-1948) va néixer a l'antiga vila de Gràcia (Barcelona). Va ser president de la Secció Filològica de l'IEC i professor de català a la Universitat de Barcelona.

La normativització de la llengua

L'obra de normativització de la llengua catalana tindria en la figura de **Pompeu Fabra** el principal artífex. Els objectius que es va marcar en començar l'obra de fixació del català escrit van ser:

- **Objectiu social:** convertir el català en **llengua literària**, és a dir, en una llengua moderna, apta per als usos formals, al servei de tota la comunitat lingüística i científica, i equiparable a les principals llengües de cultura europees.
- **Objectiu lingüístic:** aconseguir la **unitat interna** de la llengua catalana (reducció de la variació dialectal) i dotar-la de **genuïtat** (diferenciar el català de les altres llengües).

La normativització es va plantejar en **tres fases:** de primer l'ortografia, després la sintaxi i, finalment, el lèxic. Amb la publicació de diverses gramàtiques i diccionaris, el català es dotava dels instruments necessaris per a assolir la categoria de llengua literària.

Trets generals del Noucentisme

És el moviment ideològic i cultural que substituirà el Modernisme en l'objectiu de fer de la cultura catalana una cultura nacional oberta a Europa. Hi ha, doncs, pel que fa a l'objectiu de fons, una coincidència evident entre tots dos moviments, però el Noucentisme establirà el seu programa sobre unes noves bases ideològiques i estètiques i redefinirà el concepte d'intel·lectualitat. El seu ideòleg fou **Eugeni d'Ors**, autor de *La ben plantada* (1911), un recull de glosses o comentaris que exposen les virtuts de la Catalunya ideal dels noucentistes.

La **ideologia** noucentista representa la convergència entre **política** (Mancomunitat) i **cultura** (intel·lectuals) a l'entorn d'un mateix objectiu: la construcció d'una Catalunya culta i europea. Els intel·lectuals i artistes noucentistes comparteixen amb les classes dirigents un mateix objectiu: educar i modernitzar la societat catalana. D'aquesta manera desapareix l'enfrontament entre artista i societat.

Els **supòsits ideològics** del Noucentisme són:

- La **raó** i l'intel·lecte han de dominar sobre el sentiment i l'instint.
- Es defensa la racionalitat política enfront de les posicions extremes i es valora el **treball** més que no pas el geni personal.
- Les coses es valoren sobretot per la seva **funcionalitat**.

L'**estètica** noucentista té com a eixos principals el rebuig del Romanticisme i l'exaltació del classicisme. Literàriament parlant, això es tradueix en:

Valoració de la forma	La literatura és el resultat del domini del creador sobre la realitat. Aquest domini es manifesta en la valoració de l'artifici i de la perfecció formal i lingüística.
Didacticisme	La literatura no ha de reflectir la realitat, sinó presentar-la tal com voldríem que fos. L'intel·lectual parteix del Real per construir l'Ideal.
Literatura ciutadana	Rebuig del ruralisme modernista i conreu d'una literatura ciutadana.

El **programa** noucentista constava de tres punts: creació d'una xarxa docent que compregués tots els nivells de l'ensenyament, normativització de la llengua i creació d'infraestructures culturals.

Les avantguardes

Trets generals de les avantguardes

Aquest terme designa una sèrie de **moviments artístics i literaris** sorgits a Europa vers el 1909 —any de la publicació del primer manifest de Marinetti, ideòleg de l'avantguarda italiana— i que van tenir l'apogeu entre 1915 i 1925. La fi de les avantguardes és assenyalada simbòlicament l'any 1940, en què els nazis dissolgueren els grups de París.

L'**origen** de les avantguardes cal buscar-lo en la crisi dels valors culturals i ideològics establerts, que havien conduït la humanitat a la barbàrie que suposava la Primera Guerra Mundial. Les conseqüències d'aquesta crisi foren el trencament amb la cultura tradicional, l'actitud de revolta (anaven en contra de les normes i de la institucionalització de l'art) i la recerca de noves formes d'expressió.

Les avantguardes es **caracteritzen** per la diversitat de corrents (expressionisme, cubisme, futurisme, dadaisme, creacionisme, ultraisme, surrealisme...). Els moviments avantguardistes que més inflüen en la literatura catalana són també els més importants: cubisme, futurisme, dadaisme i surrealisme.

La literatura fins als anys quaranta

Context històric, cultural i lingüístic

Durant el període comprès entre els anys **1925 i 1936**, any en què esclatà la Guerra Civil espanyola, es van produir uns esdeveniments importantíssims per a la història de Catalunya. El 14 d'abril de 1931, després de la victòria dels partits republicans en les eleccions municipals, el rei Alfons XIII es va haver d'exiliar i es va proclamar la II República.

La II República i l'Estatut d'autonomia

Un dels primers reptes amb què es va enfrontar el govern de la II República (1931-1939) foren els **nacionalismes**. Només Catalunya, el 1932, i el País Basc, el 1936, van veure aprovats els seus estatuts d'autonomia. L'Estatut català aprovat a les Corts republicanes establia que la llengua catalana era cooficial amb la castellana i atorgava diverses competències a la **Generalitat**, entre les quals hi havia cultura i ensenyament, encara que aquesta darrera amb algunes limitacions.

El català, llengua oficial

Com hem dit, l'**Estatut d'autonomia** establia la cooficialitat de la llengua catalana. Arran de l'article 2 de l'Estatut, la llengua catalana va anar guanyant terreny en els diversos àmbits d'ús:

- **Administració pública i municipal.** La normalització lingüística en aquest camp va ser molt elevada.
- **Ensenyament.** La catalanització va ser immediata a les escoles de l'Ajuntament de Barcelona i molt més lenta en els centres privats i estatals. A la universitat algunes de les facultats feien el 60% de les classes en català.
- **Mitjans de comunicació.** Es van arribar a publicar 27 diaris en català. L'emissora de ràdio capdavantera va ser Ràdio Associació de Catalunya, fundada el 1929 i que a partir de 1931 emetia íntegrament en català.

■ Pablo Ruiz Picasso, que va viure durant uns anys a Barcelona, va experimentar amb el cubisme en una de les seves etapes pictòriques.

L'OBRA CULTURAL DE LA GENERALITAT

- **L'ensenyament:** Es crea el Comitè de la Llengua i s'organitzen cursos de català per als mestres i per als barris obrers; es renoven els mètodes pedagògics; es recuperen les Escoles d'Estiu.
- **La universitat:** El 1933 el català va esdevenir llengua oficial de la Universitat de Barcelona.
- **Les publicacions periòdiques:** Va augmentar el ventall de publicacions en català, des de revistes cultes (*Quaderns de Poesia*) a diaris (*La Humanitat*, *L'Opinió...*), que s'afegien als ja existents.
- **Editorials i premis literaris:** La publicació de llibres va assolir xifres molt altes. Destaquem el *Diccionari General de la Llengua Catalana*, de Pompeu Fabra, i la *Història de Catalunya*, de Ferran Soldevila. La Generalitat va mantenir i potenciar, entre d'altres, el «Premi Crexells» de novel·la, i va crear-ne de nous per a la poesia («Joaquim Folguera»), el teatre («Ignasi Iglésias»)...

■ Republicans marxant a l'exili el gener de 1939. Aquesta experiència va ser recollida per molts escriptors en novel·les i llibres de memòries.

La literatura de postguerra

Context històric, cultural i lingüístic

Entre els anys 1939 i 1945 va tenir lloc la **Segona Guerra Mundial**, que va acabar amb la victòria de les potències aliades (els Estats Units, la Gran Bretanya, la Unió Soviètica, França...) sobre les de l'Eix (Alemanya, Itàlia i el Japó). El desenllaç de la guerra va provocar una divisió politicoeconòmica entre els països democràtics i comunistes anomenada **guerra freda**, font de moltes tensions a tot el món.

A **Espanya**, la Guerra Civil va acabar l'1 d'abril de 1939 amb la victòria de l'exèrcit del general Franco sobre les forces de la República. L'Estat espanyol va quedar, en un principi, al marge dels esdeveniments europeus, fet que va agreujar l'aïllament i les penúries durant la **postguerra**.

Franco va instaurar un règim polític, el **franquisme** (1939-1975). En el pla polític, el franquisme es va caracteritzar pels trets següents:

- **Règim polític autoritari:** concentració de tot el poder en la figura del dictador, el general Franco. Abolició del sistema democràtic i parlamentari vigent durant la II República.
- **Prohibició de l'associacionisme polític i sindical:** creació del partit polític i el sindicat únics, dependents del règim: *Falange Española Tradicionalista* i *Central Nacional Sindicalista*, respectivament.
- **Concepció unitarista d'Espanya:** supressió dels governs autonòmics (català i basc) i restabliment d'una administració centralitzada. Persecució de les cultures i llengües no castellanes.

La persecució de la cultura i la llengua catalanes

El procés de construcció nacional de Catalunya es va interrompre bruscament amb la victòria del general Franco. El nou règim es va proposar de dur a terme una política sistemàtica i deliberada d'**eliminació de la personalitat nacional** de Catalunya, tant en el terreny polític com en l'àmbit cultural i lingüístic.

Les principals mesures aplicades pel govern per tal d'imposar aquesta política d'homogeneïtzació foren l'abolició de l'autonomia de Catalunya i la prohibició de l'ús públic del català.

Per aconseguir la reducció dels usos lingüístics del català, l'identificava a un *dialecte*, és a dir, una varietat lingüística que només servís per a la comunicació privada, sense cap tipus de presència pública dins la societat. Això va tenir dues conseqüències: la diglòssia i la castellanització de la llengua catalana.

La literatura catalana en la postguerra (1939-1968)

Entre els anys 1939 i 1959 continuen vigents, tant en poesia com en narrativa, els corrents literaris dominants durant els anys de preguerra: la poesia de tradició simbolista i la novel·la d'anàlisi psicològica, respectivament.

Cap a l'**any 1959**, però, hi haurà una reacció contra aquesta tradició literària, provocada per canvis dins la societat espanyola i catalana, i apareixerà un nou corrent anomenat *realisme històric*, que es manifestarà al llarg dels anys seixanta en tots els gèneres.

LA CULTURA CATALANA A L'EXILI

L'activitat cultural dels exiliats catalans va ser important entre 1939 i 1953. Mentre van ser a l'exili, els escriptors es proposaren de mantenir vives la cultura i la literatura catalanes. D'una banda, col·laboraren en les activitats que organitzaven els casals catalans que ja existien de feia anys a l'estranger, i de l'altra, crearen una veritable infraestructura cultural (editorials, revistes, premis literaris), paral·lela a la que a partir de 1946 es començava a crear a l'interior de Catalunya. Entre aquests escriptors hi havia Avel·lí Artís-Gener («Tísner»), Pere Calders, Lluís Ferran de Pol, Agustí Bartra, Josep Carner, Joan Sales i Vicenç Riera i Llorca.

La literatura contemporània

Context històric, cultural i lingüístic

L'acceleració del procés de construcció de la unitat d'Europa a partir de 1986, la fi dels règims comunistes i la desaparició de la Unió Soviètica són alguns dels fets més destacats de les dècades que tanquen el segle XX a Europa. A Espanya, la mort del general Franco el 1975 va significar la fi de la dictadura i l'inici d'un període de transició política cap a la democràcia.

Espanya i Catalunya: democràcia i autonomia

La democràcia espanyola ha tingut dues etapes: la transició (1975-1982) i la consolidació democràtica (de 1982 fins a l'actualitat). Les fites de la **transició** foren la restauració de la monarquia; la legalització el 1976 de tots els partits polítics i sindicats i el restabliment de la Generalitat de Catalunya i del govern autonòmic basc; la celebració el 1977 de les primeres eleccions democràtiques després de quaranta anys i l'aprovació el 1978 de la Constitució, fets amb els quals s'entrava de ple en el període democràtic.

A **Catalunya**, la instauració de la democràcia comportà la recuperació de l'autonomia i de les institucions d'autogovern. Els esdeveniments polítics més importants d'aquest procés de recuperació nacional són: el restabliment provisional de la **Generalitat**, amb el retorn del president **Josep Tarradellas**; l'aprovació l'any 1979 de l'**Estatut d'autonomia**, i la celebració de les primeres eleccions al Parlament de Catalunya l'any 1980. Des de les institucions, s'ha restablert el procés de construcció nacional, s'ha dut a terme la modernització del país i s'ha impulsat la normalització lingüística i cultural.

Cap a la normalització lingüística

El **procés** de normalització lingüística del català no ha estat fàcil, principalment a causa de tres motius: la manca d'ús en els àmbits públics, el desconeixement dels nivells formals i els canvis demogràfics que han fet que gran part de la població catalana tingui el castellà com a primera llengua. Des de l'any 1980 fins avui, el govern de la **Generalitat** ha dut a terme el procés de normalització lingüística en els àmbits públics. La **normalització de l'ús**, però, ha estat més limitada en el camp de la premsa escrita, de la cultura audiovisual, del món empresarial i de l'administració de justícia..., àmbits en què el castellà continua essent hegemònic. D'altra banda, s'ha impulsat l'ensenyament del català per als adults que no van poder estudiar la llengua durant el franquisme i per a la gent de fora que ve a viure al nostre país i la vol aprendre.

Els aspectes més positius d'aquest procés han estat dos:

- **La normativització.** En el terreny específicament lingüístic s'ha actualitzat la normativa escrita del català; s'ha fixat també una normativa oral i s'han creat tots els instruments lingüístics necessaris (diccionaris, vocabularis específics...).
- **Les lleis de normalització lingüística.** El 1983 el Parlament de Catalunya va aprovar la Llei de Normalització Lingüística per assegurar el coneixement del català. L'any 1998 es va aprovar una nova llei que vol estendre l'ús social del català. Aquest procés ha servit perquè tots els catalans, en acabar l'ensenyament obligatori, tinguin un coneixement suficient de les dues llengües oficials a Catalunya.

■ La presència del català en els mitjans de comunicació i les noves tecnologies és una fita inqüestionable per a la futura normalitat de la llengua.

MANCANCES DE LA NORMALITZACIÓ

Observa que encara hi ha nombrosos àmbits d'ús en què el català té una presència mínima o bé hi és absent: etiquetatge, productes informàtics, diversos àmbits del sector serveis (hostaleria, construcció...), i fixa't també que, paradoxalment, encara que tots els habitants han tingut accés a l'ensenyament de la llengua, l'ús social presenta un cert abandó per part de la població més jove.

TIC

Si esteu interessats a saber quines són les actuacions del Departament de Política Lingüística de la Generalitat, adreceu-vos al següent web:

<http://www6.gencat.net/llengcat/poling/index.htm>

Matèria de

Llengua i Literatura

1

BATXILLERAT

Projecte i edició: grup edebé

Direcció general: Antoni Garrido González

Direcció editorial: Josep Lluís Gómez Cutillas

Direcció d'edició d'educació secundària: José Francisco Vílchez Román

Direcció pedagògica: Santiago Centelles Cervera

Direcció de producció: Joan López Navarro

Equip d'edició d'edebé:

Edició: Ferran Pérez i Gómez, Natàlia Corretjé i Carné, Sílvia Barceló i Lafuente, Alba Garriga i Montaña

Pedagogia: Santiago Centelles Cervera

Disseny gràfic: Lluís Vilardell i Panicot

Col·laboradors:

Text: Antoni Fabrés i Comellas, Manel Garcia i Martín, Xavier Timoneda i Perarnau

Fotografies: AGE fotostock, ALBUM, CORBIS, COVER, FIROFOTO, GETTY, ÍNDEX, PRISMA i arxiu Edebé

Edició i correcció: Ormobook Serveis Editorials

Preimpresió: Ormograf, S. A.

Aquest llibre forma part del projecte editorial edebé i ha estat elaborat segons les disposicions i normes curriculars que desenvolupen la Llei Orgànica d'Educació (LOE) de 3 de maig de 2006.

ADVERTIMENT: Totes les activitats que conté aquest llibre s'han de fer en un quadern a part. Els espais inclosos en les activitats són únicament indicatius i tenen una finalitat didàctica.

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ser duta a terme amb l'autorització dels seus titulars, tret de les excepcions previstes en la Llei. Adreceu-vos a CEDRO (www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar cap fragment d'aquesta obra.

És propietat de grup edebé

© grup edebé, 2008

Passeig Sant Joan Bosco, 62

08017 Barcelona

www.edebe.com

ISBN 84-236-8926-2

Dipòsit Legal. B.24898-2008

Imprès a Espanya

Printed in Spain

EGS-Rosari, 2 - Barcelona